

O R I Z O N T U R I

La nord, cu Polonia...

România este o țară care se mărginește la nord cu Polonia.

Știați acest lucru? Din auzite, probabil.

În genere, despre vecinii noștri noi nu cunoaștem decât ce am prins să aflăm din geografia de clasa treia liceală, când învățăm „țările Europei“. Restul culturii noastre în această direcție îl completează telegramele Rador.

Nu vi se pare stupidă ignoranța noastră, indiferența noastră față de țări, oameni și lucruri care sunt la doi pași de noi?

Câte cărți poloneze ați citit în afară de romanele lui Sienkiewicz? Câți autori iugoslavi cunoașteți? Câți autori bulgari? Câți unguri?

Încercați să răspundeți și poate că vă va fi penibil să observați cât de vastă ne este ignoranța. E un semn de lene intelectuală, de nepăsare, de neseriozitate acest fapt, care vi se pare, poate, mărunț, dar este în realitate foarte grav. Ne interesăm de toate fleacurile care se întâmplă la Paris, citim și comentăm toate cărțile care ne vin de acolo, de la Berlin sau de la Londra, dar nu știm nimic, absolut nimic din ceea ce gândesc, scriu, cred și creează oamenii din dreapta Dunării, din dreapta Tisei, din dreapta Ceremușului. Sunt în acest moment oameni tineri la Varșovia sau la Sofia, care lucrează pentru o artă a lor, pentru o literatură, un teatru, o plastică a lor. Poate am avea unele lucruri să le spunem, poate ar avea să ne spună ei altele, poate că din cunoașterea noastră ne-am lărgi vederea, poate că ne-am descoperi prieteni – dar un zid opac ne desparte de parcă ar fi între noi câteva continente, câteva oceane.

Poartă mare vină, în această stare de fapte, felul în care se face la noi schimbul de cărți cu străinătatea. „Schimbul“ e un termen greșit, căci noi nu trimitem nimic peste graniță, dar importăm cât putem. Apar cel puțin 100 de cărți traduse anual. Toate din franțuzește, italienește, englezește și nemțește. Atât. Restul lumii pentru noi nu există.

Nu sunt împotriva traducerilor. Sunt însă, cu energie, cu violență, împotriva traducerilor așa cum se fac astăzi. Prost alese, fără criteriu, la nimereală, ele ne aduc în țară zdrențele literaturilor occidentale (Pitigrilli, Kiribiri, Guido de Verona, Dekobra). Din când în când, pentru consolarea noastră, se mai întâmplă și un autor de elită: Axel Munthe, Rosamond Lehman. Traducerea nu trebuie

să îndeplinească însă numai acest oficiu strict comercial, cu atâtea trivialități și atât de rare bune excepții.

Traducerea poate fi un eminent instrument de cunoaștere. Ea ne poate deschide drumuri de înțelegere și de amicitie, mai eficace și mai durabile decât înțelegerile diplomatice.

Suntem aici, în acest colț al Europei, o țară în mijlocul unor popoare pe care nu le cunoaștem. Nu avem nimic să le cerem acestor oameni, nimic de aflat de la ei, nimic de descoperit în viața, în gândirea, în scrisul lor?

Ar trebui să facem din vecinătățile noastre realități vii, organice. Drumul cărților este primul drum: cel mai simplu, cel mai direct. El duce de la minte la minte, de la sensibilitate la sensibilitate.

Ne trebuie cărți, ne trebuie traduceri din scrisul polonez, bulgar, iugoslav, ungar, ceh, slovac, rus, ne trebuie legătura aceasta vie cu ceea ce se face viu dincolo de granițe, în imediata noastră apropiere, dar deocamdată în totală noastră ignoranță.

Editura Fundațiilor Regale a tipărit zilele acestea un roman al unui scriitor polonez: *Gelozie și medicină*, de Mihail Choromanski.

E numai o întâmplare? Sau e un început?

Dacă e o întâmplare, ea e binevenită. Dar dacă e un început, este un lucru esențial, pentru care nu avem destule cuvinte de laudă. Fundațiile Regale au posibilitatea de a întreprinde o asemenea operă de cultură. Mai mult decât posibilitatea: obligația. Căci orizontul lor de activitate trebuie să îmbrățișeze un peisaj larg, divers, pe toate liniile de viață românească și în toate raporturile ei cu lumea.

Un singur lucru îi reproșăm traducerii pe care ne-o înfățișează Editura Fundațiilor: lipsa unor explicații introductive. Cine este Mihail Choromanski? Ce a scris? Care este locul lui în literatura polonă? Care este locul romanului tradus în propria sa operă? Îi cerem Fundației nu numai să aleagă just și să traducă bine, dar în același timp să încadreze ceea ce traduce. Programul său editorial trebuie să aibă cadre critice precise.

Ar trebui să stăruim pe acest drum. Așteptăm o traducere din literatura modernă bulgară. Așteptăm traduceri din toate literaturile actuale ale Europei de Sud-Est.

Atâta lucru putem face pentru cunoașterea locului nostru pe continent.

(„Rampa“, duminică, 13 ianuarie 1935)

Bilet indiscret d-lui Paul Morand

Rândurile acestea vă vor ajunge poate din urmă, stimate domn, pe la Ciuc sau Arad, în trenul ce vă duce spre Parisul părăsit acum o lună. Sau, cum zăpezile sunt mari și trenurile merg greu, nu vă vor ajunge deloc. Cu atât mai rău pentru ele.

Ați făcut, domnule, pentru cunoașterea țării noastre, un lucru emoționant; ați stat aici la noi câțiva vreme, ascuns, neștiut, ocolind mijloacele de informație oficială – atât de simple și comode, dar atât de înșelătoare – ați încercat, în sfârșit, să vedeți direct, prin contact personal, lucrurile și oamenii. Din toate acestea, se pare, veți face o serie de articole documentare și poate – mai târziu – o carte.

„Viața pretutindeni este tulbură astăzi – numai cărțile sunt clare“.

Mi-e îngăduit să vă reproduc această replică? (Desigur! de vreme ce m-am decis să fiu indiscret). Veți face, așadar, o carte clară despre foarte tulburea noastră stare actuală. Veți face, în orice caz, o carte frumoasă. Ei bine, îmi voi lua inima în dinți și vă voi spune că ați putea face nesfârșit mai mult pentru noi. Vorbind cu sinceritate, francezii nu știu nimic mai mult despre România, decât ceea ce le spune, din când în când, „Le Temps“.

Suntem niște amici simpatici, undeva în Balcani, când lăudați (dacă se întâmplă să contractăm un împrumut), când muștrați cu severitate (dacă se întâmplă să nu-l putem plăti). Asta e tot – sau aproape tot. Nici geografic, locul nostru în lume nu este prea precizat la Paris și nu știu câți francezi ne-ar pute arăta, fără ezitare, cu degetul pe hartă. Cât despre eventuala noastră existență culturală – să nu mai vorbim.

Indiferența aceasta ni se pare profund injustă. Aici, la București, ați înțeles desigur ce însemnează Parisul pentru noi, cât cântăresc oamenii, cărțile, problemele, ideile ce vin de acolo. E o pasiune care merge până la exces, la abuz, uneori până la obsesie, căci e nepermis să trăiești exclusiv sub bătaia unei singure lumini, cât ar fi ea de mare. Dar lucrurile sunt totuși așa – și noi nu le putem regreta decât în exagerare, în nici un caz în esența lor.

Nu e vorba să cerem francezilor un echivalent al pasiunii cu care îi urmărim. Dar există, cred, o curiozitate intelectuală franceză și ne mirăm că ea nu se îndreaptă puțin spre noi. Nu din grațitudine, nu din politeț, ci pur și simplu din curiozitate.

E adevărat că statul nostru – care nu e nimic altceva decât un „stat“, adică o mașinărie greoaie, obtuză, fără inițiativă, fără mobilitate – nu a făcut nimic pentru a înlesni cunoașterea noastră în străinătate. E adevărat că tot ce a încercat, a fost mort dinainte. Dar aceasta e altă poveste, pe care o vom lăsa, noi între noi, când va fi să stabilim răspunderea noastră, care, nici vorbă, este mare. Să vorbim însă puțin de răspunderea dvs. – dacă vorba nu vi se pare prea tare.

Există la Paris colecții de traduceri din literatura foarte multor neamuri. La N.R.F. se editează, dacă nu mă înșel, o colecție poloneză. Le cunoașteți, fără îndoială, și dvs. În plus, în colecții nespecializate pe națiuni, („Feux croisés“, de exemplu) apar mereu traduceri din cele mai variate culturi. Pretutindeni, România e absentă!

O singură dată am încercat să vă trecem o carte a noastră – romanul lui Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*, și atunci a fost tipărit obscur, la „Perrin“, editor de mâna a treia, care a și dispărut, de altfel, între timp. Dar *Pădurea spânzuraților* este un mare roman, amplu, puternic, viu, unul dintre cele mai bune din câte cunoaște Europa de după război. Nimeni n-a aflat la dvs. de această apariție, nimeni n-a deschis această carte. Ghinion desigur, dar și indolență. Iar dacă ghinionul este al nostru, indolența – cel puțin în acest caz – nu e a noastră.

Avem, cred, o exactă conștiință a lucrurilor proaste și bune, care se fac la noi. Proaste sunt infinite. Dar sunt și câteva bune. Pe acestea am vrea să vi le arătăm. Nu pentru a vă smulge o privire plictisită, binevoitoare și fără memorie, ci pentru a vă invita la atenție, eventual neamică, dar neaparat serioasă.

Nu sunteți primul francez care trece pe la noi. Sunteți însă primul care a refuzat banchete, ați refuzat interviuri (*J'en sais quelques choses*), ați refuzat prea multe explicații și ați încercat să observați liniștit și singur, ceea ce vi se înfățișa. Iată de ce, prudenți cu toate speranțele, ne permitem să avem totuși, de astă dată, câteva.

S-ar putea ca din trenul, care vă duce dincolo de hotarele noastre, să aruncați în urmă o privire, care să nu fie ultima.

(„Rampa“, miercuri, 23 ianuarie 1935)

Gandhi între englezi...

„Gandhi între englezi“ este un titlu care sună biblic. Ceva în felul lui „Daniil între lei“ sau „Iisus între farisei“. Imaginea este într-adevăr legendară: omul acesta scund, cu obrazul boțit, cu gâtul gol, cu picioarele desculțe, cu privirea arzătoare, arătându-se între fracuri și uniforme, între miniștri și majordomi, este, în curata lui sărăcie, un irefutabil simbol de schimbare a timpurilor.

„Gandhi între englezi...“ este sfârșitul unei epoci și al unui mit. Este sfârșitul unui secol istoric, care și-a menținut ființa pe câteva prejudecăți sentimentale. Și dintre aceste prejudecăți cea mai de seamă a fost poate „opera colonială“, acțiunea civilizatoare a Europei, convertirea „barbarilor“, îndrumarea lor spre progres. Oh! Această „îndrumare spre progres“ – ce politicoasă crimă!

Dar sunt revanșe, care vin neapărat, chiar dacă vin târziu. În anul, în care o expoziție colonială imensă glorifică invaziunea europeanilor în Asia și Africa, în același an Mahatma Gandhi este scos din închisoare și invitat protocolar la Londra. Și în această cetate de oameni bine crescuți, eleganți și rigizi, trimsul Indiei coboară din sleeping-car, dezbrăcat, palid și muncit de viziuni. Un profet la „five o'clock tea“.

Ne-a emoționat căderea lirei sterline. Se prăpădește Marea Britanie! Nu. Marea Britanie nu se prăpădește și mai ales nu din cauza lirei s-ar prăpădi. Asta a fost cel mult o operație de bancă.

Dar prezența lui Gandhi la Londra, acest fapt divers, acest eveniment de cinematograf vorbitor, este cărămida de la temelie, care alunecă încet, neștiută, ducând spre marea surpare. Și între timp, fațada edificiului se păstrează intactă, nepresimțind ruperea din adânc.

Din asemenea mici accidente se fac veacurile și istoria.

(„Cuvântul“, 30 septembrie, 1931)

Cum mor cuvintele

S-a deschis zilele trecute, la Paris, așa-numitul „Salon al independenților“. Este un eveniment parizian de mare răsunet, un vernisaj care valorează în mondenitatea marelui oraș, cât o premieră de gală, cât o somptuoasă cursă de cai... Oamenii politici vin să-și privească portretele expuse, femeile elegante vin să-și arate ultimele toalete, ziariștii – să afle cancanuri, burghezul de treabă – să caște gura.

E mai mult decât o expoziție; este o reuniune mondenă, un bal, o promenadă. Și toată această comedie – amuzantă, dar naivă și artificială – toată această comedie se cheamă „Salonul independenților“.

Cum mor cuvintele! Salonul acesta a fost într-adevăr, cândva, al unor „independenți“. Era un act de ofensivă artistică, un semn de libertate, de tinerețe, de curaj. Existența lui era o provocare. Fără prejudecăți de nici un fel, fără obligații de tradiție, de școală sau de dogmă, „salonul independenților“ își putea îngădui să urmărească viața artistică în toate cutezanțele ei. „Independența“ ce-i servea drept titlu nu era o simplă carte de vizită, ci o adevărată identitate.

Oficialitatea este pretutindeni aceeași: țepănană, noduroasă, greoaie, fără inițiativă, fără fantezie, terorizată de toate prostiile impunătoare, fricoasă și obtuză. În pictură mai ales, unde poncifele sunt mai greu de clintit, decât în orice altă artă.

Astfel, „Salonul oficial“ parizian reprezenta un stadiu inactual de artă, criterii depășite, o artă împăiată, bine crescută, cenușie. Academismul nu este mai inteligent în Ile Saint-Louis decât e – să zicem – la Ateneul Român. De acest „Salon oficial“ se loveau toți pictorii și sculptorii tineri, toți cei care năzuiau o artă dincolo de legile pompierismului legiferat, premiat și medaliat.

„Salonul independenților“ s-a născut atunci prin reacțiune și semnificația lui a fost din capul locului protestatară. El deținea un nou spirit, opus celui oficial, alte valori, alte ambiții, alte obiective.

Ce existență agitată și, într-un fel, eroică! Nu e simplu să provoci adevărurile academice. Publicul care are cultul certitudinilor cu viză oficială i-a primit pe „independenți“ cu murmure, dacă nu de-a dreptul cu pietre și bastoane. Dar ei au rezistat, pentru că spiritul rezistă.

Dar rezistă cu adevărat? Ce a rămas din fronda „independenților“, din disprețul lor pentru burghezi, din violența lor față de autorități și glorie, ce-a rămas din admirabila lor pasiune revoluționară?

Nimic, sau mai nimic. Un singur cuvânt, care pare ridicol astăzi, ca o firmă de tinichea ștearsă de ploii: independență. Sub acest nume melancolic, se adună astăzi tablourile miniștrilor, ale femeilor de lume, ale aventurierilor cu bani. Revoluționarii de pe vremuri au devenit academici, doctorali, pompieri. „Independent“ nu mai înseamnă nimic altceva decât tot compromis, respect înfricoșat de părerea publicului, vanitate copilăroasă de medalii și diplome.

Cuvintele mor cu o repeziciune dezolantă. De la „Salonul independenților“ s-a trecut la „salonul supra-independenților“, refugiu, și el trecător, al tinereții, căci „supra-independenții“ n-au întârziat nici ei să devină conformiști, prudenți, obtuzi.

E un destin fără sfârșit să ne luptăm pentru câteva mari iluzii, pe care le vom compromite și noi la rândul nostru, agățându-ne de ele și făcând noi dogme țepene, pe care le vom opune altor tineri, altor revolte. În fiecare din noi așteaptă probabil un suflet de pensionar, care va ieși la iveală când febra pasiunii va trece – un suflet de vameș, de comisar, de jandarm, care de mult, în tinerețe, a fost „independent“, „supra-independent“, „simbolist“, „constructivist“, „revoluționar“... Răzburările scepticismului sunt târzii, dar teribile.

(„Rampa“, joi, 24 ianuarie 1935)